

HÅTÖVIKENS
Tomtägarförening

Håtöpraktika¹

Diskussion om utvecklad skötselpraxis för Håtövikens Tomtägarförenings allmänningar

---

¹ **Bondepraktikan** gavs under medeltiden i Tyskland. Det var en bok som med utgångspunkt i traditionerna utvecklats till ett slags handbok med råd och tips för bönder hur de skulle sköta sina marker. Kanske kunde en liknande praktika gälla dagens fritidsboende med röjsåg i handen? Den väsentliga skillnaden mellan tvingande försörjning och fritidsbruk föreligger förstås. Men det ekologiska sambanden är lika. Bilden ovan är från midsommarängen en vårdag med sikt till Carl von Schevens jr Kneknäset i bakgrunden. Även vassen visar sig ha sin roll för fåglar och fiskar. Här simmar Håtövikens tomtägarförenings två symboliska svanar som pekar på vår knytning till landskapet över generationer.

0) Vid årsmötet den 19 maj 2012 antogs regler för allmänningarnas skötsel. Här slås fast att föreningen har en lag- och stadgeenlig skyldighet att vårda och sköta dessa. Det antas att Håtövikens tomtägarföreningen på förändrade förhållanden i omvärlden har en delvis ny roll att uppfylla och utveckla i framtiden. Denna föreslagna **praktika** är ett inlägg i denna framtidsdiskussion och utgår från en övergripande målsättning om ett bevarande och aktuella kunskaper om landskapsvård och ett översett kart- eller fotomaterial.²

Bakgrunden

Det omgivande samhället runt Rådmansö ändras med ökad inflyttning till Stockholmsregionen. En ny situation föreligger då Norrtälje Kommun erbjuder fritidsboende på Rådmansö och medlemmarna i vår förening att bygga ett tryckavloppssystem (LPS) och gradera upp sina vatten och avlopp efter nya riktlinjer. Från kommunens sida har man framhållit (23 okt 2010) att kommundelen skall växa och en förtätning av Rådmansö kan påräknas, Kommunen satsar stora belopp på ny infrastruktur mm längs Kapellskärsvägen som måste finansieras. Kommunen hävdar vidare att vattenkvaliteten i områdets vikar har försämrats. Kommunens ansvariga tänker sig att på tidigare fritidsstugeområden exempelvis Frötuna och Rådmansö skall man uppmuntra att människor bosätter sig permanent. Man kan tänka sig att ändra på byggnadsplanerna, vilket ännu ej prövats i form av faktiska beslut. Den 9 maj 2012 gjordes en anläggningsförrättning och ett bildande av en samfällighetsförening för berörda fastigheter i Håtövik. Arbetena har pågått hösten 2012 och väntas i sin första etapp vara klar sommaren 2013.

Föreningens mark är ganska omfattande och ingick i den byggnadsplan som utarbetades av arkitekten Björn Cederström på uppdrag av dåvarande Frötuna kommun 1953. Planen byggde på tanken att bebyggelsen skulle omsluta ett antal landskapsrum som skulle fungerade som allmänningar. På gångvägar skulle man kunna röra sig ut och in i området för promenader, svampplockning osv. En del av dessa kvaliteter har kunnat bevaras tack vare stora insatser på arbetsdagar - en del har glömts bort. En byggnadsplan antogs mars 1955 undertecknat lantmätaren Åke Halldin och är rättsligt bindande.

Håtövikens har sina uppenbara skönhetsvärden genom att träd bildar förgrund med utsikter som öppnar sig när man vandrar längs stigen.

² En arbetsgrupp bestående av Gösta Carlestam, Maria Wivstad och Gun Karlberg presenterade ovanstående synpunkter vid föreningsstämman 2011. De har överarbetats våren 2012 och 2013 av Gösta Carlestam och bör ånyo diskuteras.

Utdrag ur gällande byggnadsplan 1955

BESKRIVNING TILLHÖRANDE ” FÖRSLAG TILL BYGGNADSPLAN FÖR

HÅTÖVIKENS FRITIDSOMRÅDE å fastigheten HÅTÖ 2:5 I FRÖTUNA SOCKEN OCH KOMMUN AV STOCKHOLMS LÄN”

Planområdet, vilket innehåller 50 hektar, är beläget å fastlandet cirka 2,5 km nordöst Spillersboda.

För byggnadsplaneförslaget gäller följande uppgifter rörande arealfördelning:

Kvartersmark 19 hektar

Grönområden och övriga allmänna platser 18 hektar

Vattenområden 13 hektar

Totalsumma 50 hektar

Åke Halldin mars 1955

I denna situation kan det vara viktigt att göra en slags konsekvensanalys för landskapsvården av den mark (2:343) som ägs av Håtö Tomtägarförening och bygga vidare på de erfarenheter den drygt 50 åriga föreningen samlat. Föreningen har under sin existens utvecklat skötselplaner och skapat arbetsgrupper för att hantera sina allmänningar med allt högre ambition. Denna verksamhet föreslås fortgå och utvecklas. Frågan blir ett praktiskt hur? Erfarenheterna föreslås sammanställas till en ”praktika” som hålls aktuell och kommuniceras till medlemmarna på lämpligt sätt varje årsmöte.

Ett sk socialt kapital har uppstått kring midsommarfirandet och gemensamma projekt med bryggor, röjningar osv. En skötselplan utarbetades och antogs 1994. Erfarenheten under åren visar dock är de mer enskilda tomtägarintressena som tar över de mer svårmobiliserade kollektiva insatserna kring skötseln av t ex olika allmänningar. Det är inte alltid lätt att hävda allmänningens intressen när utsikter diskuteras. Visst självsvåld har inte varit främmande i utsiktens namn. I praktiken handlar det om att vi boende utvecklar olika perspektiv på vår näromgivning och har olika intressen, tid och förmågor. Vi lever ett urbant liv och ser naturen som en ”isolerad” resurs för rekreation som skall sköta sig själv. De skönhetsvärden vi ofta hyllar och finner i kulturlandskapet har skapats av ett försvunnet bondesverige och som inte kan återskapas. För att något överbrygga dessa motsättningar föreslås att man etablerar klara målsättningar kring den allmänna markens framtida skötsel och bygger under med kunskap om landskapets ekologiska förlopp. I princip vore det önskvärt om varje markyta hadde en långsiktig skötselpraxis förankrad hos medlemmarna. Vissa åtgärder måste vara uthålliga och återkomma över många år. Landskapet är dynamiskt och måste läsas i ett ”särskilt perspektiv”. Hör kallat ”förlopps-landskapet” efter dess namnsättare professorn och kulturgeografen i Lund framlidne Torsten Hägerstrand. / Gösta Carlestam³

---

³ I diskussion med Maria Wivstad, och Gun Karlberg, Conny Holmqvist.(tyvärr avliden 2012)

Februari 2013

Ett förhållningssätt: förloppslandskapet

Det finns ett äldre begrepp, som inte inför någon skillnad mellan naturgivet och mänskligt, mellan levande och fabricerat. Detta begrepp är landskapet förstått som blandningen av allt som är närvarande och rumsligt fördelat på jordytan. Det tycks vara ett statiskt begrepp. Men i själva verket är landskapet den alltid föränderliga budgetram, som tvingar fram ett ständigt antingen eller eftersom allt inte får plats på en och samma gång. Antingen ekar eller åkrar, slingrande bäckar eller raka diken, motorvägar eller järnvägar, vindmöllor eller kärnkraftverk, småstäder eller storstäder. Landskapet är den ofrånkomliga kompromissen mellan det ekologiska och ekonomiska.

Torsten Hägerstrand

”Därför är det faktiskt en fundamental fråga hur ett terränginnehåll formas och omformas som sammanhängande totalitet....

Invånarna ser inte på samma sätt när de uppträder i sociala grupper eller som individer, därför att man avfjärrar på olika sätt i olika situationer.

Torsten Hägerstad:

Tillvaroväven. Postumt utgiven 2009

Håtö landskapspraktika som syftar till:

1) ett strategisk tänkande i syfte att bevara ett öppet skärgårdslandskap med dess typiska flora och fauna.⁴ Försöka hävda ett perspektiv⁵ som tar både naturekologiska och estetiska hänsyn inom ramen för ett hållbart samhälle. Den arbetar främst med landskapet bestående av biologiska helheter.

Vi behöver alltid diskutera vad som är omistliga värden, utsikter, stränder, bryggor, träd, blommor, fågelliv mm mot bakgrund de senaste årens erfarenheter. En fotodokumentation föreslås med inventeringar på karta som visar förändringar. Rik litteratur finns för inspiration och kunskapsinhämtning.

2) att påminna om vårt skärgårdslandskaps särskilda karaktär och hur det rest sig ur havet. Vegetationstypers succession från sjöäng till skogsområde. Hur har de karaktäristiska landholmarna exempelvis uppstått och hur hävdas dessa idag?

Vikten av stimulera till adekvat kunskap om landskapsvård för olika biotoper. En kunskap som inte är självklar över generationerna och som skiljer sig från dagens trädgårdsskötsel av respektive tomt. Man kan stimulera till studiecirkel och landskapsvandringar i referensområden t ex nationalparken Ängsö och naturreservatet Ridersholm.

3) Datera upp tidigare års skötselplaner under sommaren 2013

Vi bör vid den årliga skötseln identifiera kritiska moment med början från vass och sjöängar till åker och skogsområden med bakgrund av mer än 50 års samlade erfarenhet så att den förankras hos varje tomtägare. 2013 kan återställande behöva ske efter byggandet av Håtö vatten och avloppsnet.

Ta årligen fram ett aktuellt kartunderlag som anslås eller läggs ut på en hemsida så att alla har en uppdaterad uppfattning inför skötseldagarna. Kartframställningen ses över varje föreningsstämma och läggs samman med verksamhetsberättelsen

⁴ Inte bara E Taube utan en minst 80 andra svenska författare och konstnärer har prisat skärgårdens flora och fauna och fått oss att se det viktiga i landskapet.

⁵ Här avses det levande landskapsbegrepp "förloppslandskapet" som lanserats av T Hägerstrand. Ett sätt att förstå ett levande landskap som en del av jordens biosfär och som blir en kritisk framtidsfråga.

4) Ett antal skötselgrupper föreslås avlösa de nuvarande pumpgrupperna med ett jämnare antal deltagare än dagens. Dagens pumpgrupper ombildas i samband med att våra fysiska brunnar och pumpar stängs inom en nära framtid 2013/2014

5) Ge dagens och framtida intendenters stöd vad gäller mobilisering av arbetsinsatser från skötselgrupperna och en tillräcklig budget att köpa professionella tjänster och samverka med andra föreningar. En värdig uppgift för en framtida tomtägarförening.

Litteratur och källor

Carlestam, Gösta (2011). *Håtövikens som en del av Skärgårdslandskapet*

Ett landskap som är natur- och kulturgivet och har en lång historia. Hur skall det skötas? En framtidsdiskussion. (Att publiceras som häfte eller hemsida)

Carlestam, Gösta (2008) *Samling kring pumpen*

Carlestam, Gösta (2006) *I Roslagens famn- fyra generationer i Kalle Schevens skärgård.*

Fries, Carl (1934) *Skogen*

Hartman G. Nienhaus IF, Butin IH. *Skador och sjukdomar på träd. En diagnosbok.*

Hägerstrand Torsten (2009) *Tillvaroväven*. Postumt manus från Formas.

Johansson Klas-Rune (2006) *Ängsö Nationalpark i Roslagen*

Selander Sten:1957, (1987) *Den levande landskapet i Sverige*

Inventeringar, flygbilder, fotobilder mm

Stadgar för Håtövikens tomtägarförening, Frötuna kommun Stockholms län 21 juni 1957 översedd 9 maj 1974 och den 16 april 1975

Förslag till skötselplan för Håtö Tomtägareförenings grönområden – tomt 2:343

Vidare läsning

Norrtälje Kunskaper om Roslagens för växt- och djurliv är viktigt inte enbart för dem som arbetar med naturvård. Naturvårdsstiftelse försöker på olika sätt nå ut med information till allmänheten. Här är deras tips.

Upplands flora

Praktboken om Upplands flora utgiven i november 2010. Boken presenterar förekomst och utbredning av alla vilda kärlväxter som påträffas i landskapet, totalt 2 800 arter. Den summerar resultatet av det ideella inventeringsarbete som mer än 200 personer utfört under 20 års tid. Utbredningen för 1100 arter visas i kartor, för sällsynta växter anges exakta växtlokaler. Redaktör Lena Jonsell, pris 390 kr (inkl moms).

Fåglar i Upplands fåglar - fåglar, människor och landskap genom 300 år

Praktboken om Upplands fåglar gavs ut 1996 av Upplands Ornitologiska Förening. Vi har fortfarande en liten upplaga kvar som vi säljer för 475 kr/st (inkl moms). Författare Rickard Fredriksson och Martin Tjernberg. Vinjetteckningar Gunnar Brusewitz och Håkan Delin.

Värt att se i Roslagens Natur

En guidebok över de mest besöksvärda naturområdena i Roslagen. Publicerades av Naturvårdsstiftelsen på Bonniers bokförlag 1993. Författare Gunnar Brusewitz, Christer Stighäll, fotografier Klas-Rune Johansson och Roine Karlsson samt teckningar Gunnar Brusewitz. Boken är tyvärr slutsåld men kan hittas på antikvariat.

Skönhetsvärden att diskutera

Skärgården i konstnären Rolands Svenssons öga. Bergsformationer rum i rum i utsikt.

Olika skalor, nära och långt borta

Kartmaterial att uppdatera

Underlag för skötselplan och indelning i nya skötselgrupper. Kartmaterialet utvecklas.

Google karta 2010 som kan kompletteras med aktuella flygbilder.

Översedd våren 2013

Lanskapets historia förklarar dagens utseende

Karta över Håtoviken 1690. Lantmäteriets historiska arkiv. Detalj ur geometrisk karta för Lyhundra härad Frötuna socken. Torpet Långhalsen (D) tillhörde fastigheten Torstenboda.

Topografisk karta från 1900

Håtövikens. Flygfoto fd Kartverket innan Kapellskärsvägen byggdes

Perspektiv: ett förloppslandskap att hävda – och en skiss att utveckla

Landskapstyper	och dess		skötsel	Trädslag	Kommentar
	Före 1950	Efter 1950			
Skärgård			Ökad Algblooming	Slyröjning	Buskar, Naturgivet
Hav, öar	Viss slåtter			Vattenrening	Al Ingen medveten
Strandklippor	Färdmedel: Ångbåt Fiskebåtar Roddbåtar			Sly.	skötsel. Självorganisation
Strandområde	Mindre fiske båtar, rodd båtar	Allt fler motorbåtar	Hårdare restriktioner	Al, vass, blommor	Oljespill, övergödning Algblooming
Bryggområde					Avloppsrening
Strandäng	Djurbetning Blomrikedom	Igenväxning om inte röjning sker	Blomrikedom	Al	Reningsområde
Uddar				Lövträd	Kulturprodukt
Grus, sten Drumliner			Skyddsområden	Buskage	Återkommande röjning
Löväng	Slåtter med lie, Trädlös äng med gräs, tuvor Blommande dikesrenar	Obrukat Sly, särskilt al. Bryn	Traktor med slåtterbalk	Lövträd Ekar	Levande landskap som en kulturprodukt Vistelse Landskap.
	Volmning Hässjning Djurbetning Fagning				Slåtter krävs
Hage, änge					
Åker	Betesmark, höproduktion Djurhållning		Djurhållning Jordbruksmaskiner	Blommor	Ej gödning. Ej gräsklippare för tomt.

maskiner

Skog			Tall, gran	Varsam uthuggning
Barrskog			Blandskog	Observera fågellivet
Lövskog			Lövträd	
Glesa lövlundar				

Vägar	Allt fler vägar	Grusning	Al, björk sly
--------------	-----------------	----------	------------------

Ledningar		Ledningsgator	Tillgänglighet
Elgator, driksvatten		Nergrävning av kablar, avlopp mm	

Ett perspektiv i syfte att vissa på olika biotoper som bygger upp olika landskapstyper och erforderlig skötsel över tid. Allt kan sammanfattas i ett levande och faktiskt "förloppslandskap" i fyra dimensioner (rum och tid) som människor och djur vill vistas i för rekreation och för sin näring. Här är tanken illustrerad för diskussionens skull som en schematisk matris där varje biotop beläggs med ekologiskt hållbara åtgärder. Jämför skötseln av naturskyddsområden. När man anlägger en begränsad trädgård kan perspektiven bli annorlunda. Inom trädgårdskonsten utvecklas olika stilideal med sina skilda perspektiv barockens formträdgårdar o s v

Perspektivet ovan står till viss del i kontrast mot det förhärskande "utsiktstänkande" där man röjer sett utifrån en begränsad punkt ev till en annan eller ur ett smalt perspektiv t ex inför lednings och vägdragningar där man drar fram försörjningslinjerna kortaste vägen